

XUNG ĐỘT SẮC TỘC - TÔN GIÁO Ở NIGERIA HIỆN NAY

*Nguyễn Văn Dũng**

Trong những ngày tháng đầu năm 2010, báo chí đề cập nhiều tới những cuộc thảm sát đẫm máu ở Nigeria giữa một bên là những người theo Hồi giáo thuộc hai bộ tộc Hausa và Fulani với bên kia là những người theo Kitô giáo thuộc bộ tộc Berom. Lịch sử quan hệ và xung đột sắc tộc - tôn giáo ở đất nước châu Phi này đã diễn ra trong nhiều thế kỉ nay nhưng vẫn chưa có hồi kết, thậm chí ngày càng diễn ra nghiêm trọng hơn¹.

Nigeria là một nước cộng hòa liên bang, đa dân tộc, đa tôn giáo. Theo con số thống kê năm 2000, Cộng hòa Liên bang Nigeria có số dân là 123,3 triệu người với khoảng 500 sắc tộc, trong đó người Hausa chiếm 21,3%, người Yoruba chiếm 21,3%, người Ibo chiếm 18%,

người Fulani chiếm 11,2%, v.v... tín đồ Hồi giáo chiếm 43%, tín đồ Kitô giáo (bao gồm cả Công giáo và Tin Lành) chiếm 35% dân số Nigeria².

Xung đột sắc tộc - tôn giáo thường xuyên nổ ra dọc theo khu vực Vành đai Giữa ở miền Trung Nigeria. Đây là một dải đất nằm giữa miền Bắc (chủ yếu là người Hồi giáo) và miền Nam (chủ yếu là người theo Kitô giáo). Những người dân thuộc các dân tộc thiểu số như Berom, Tangale, Tarok, v.v... là những cư dân địa phương theo Kitô giáo. Còn những người dân theo Hồi giáo đến định cư tại đây từ miền Bắc Nigeria, chủ yếu là các tộc người Hausa và Fulani. Những người này không những không muốn hội nhập vào văn hóa của người dân địa phương, mà còn yêu cầu áp dụng luật Sharia tại các bang của Vành đai Giữa. Số dân của những tộc người từ miền Bắc đến định cư

* Tiến sĩ, Viện Nghiên cứu Tôn giáo

ở khu vực này ngày một đông. Họ lập các làng mạc riêng, xa nơi cư trú của các sắc tộc địa phương và chủ yếu làm nghề chăn nuôi. Còn cư dân địa phương chủ yếu làm nông nghiệp. Người dân địa phương theo Kitô giáo lo ngại đến một lúc nào đó sẽ trở thành thiểu số ở chính trên quê hương bản quán của mình và khi đã mất thế vượt trội về dân số và chính trị thì có nghĩa là họ sẽ mất quyền kiểm soát đất đai, nguồn sống chính của họ. Còn đối với những người Hồi giáo đến từ miền Bắc Nigeria, càng ngày họ càng thể hiện ý muốn nắm quyền cai trị ở địa phương mà họ đến định cư, thay đổi trật tự chính trị - xã hội, giành quyền kiểm soát đất đai, thiết lập chính quyền Hồi giáo, đẩy lùi người Kitô giáo địa phương. Cuộc xung đột giữa người dân địa phương với những người đến định cư ở khu vực Vành đai Giữa, theo nhận xét của Tổng giám mục Giáo phận Abuja (thủ đô Nigeria), John Onaiyekan, với Đài phát thanh Vatican, “là cuộc xung đột kinh niên giữa người chăn nuôi và nông dân cộng thêm việc người Fulani theo Hồi giáo, còn người Berom theo Kitô giáo”³.

Báo chí đưa tin vào tháng giêng năm 2010, tại thành phố Jos, thủ phủ bang Plateau đã xảy ra một cuộc thảm sát đẫm máu giữa những người theo Hồi giáo và những người theo Kitô giáo. Lộn xộn trong thành phố Jos bắt đầu từ ngày 17 tháng giêng và kéo dài trong 4 ngày, mặc dù quân đội đã được điều động tới, nhưng bạo lực đã không được ngăn chặn kịp

thời. Họ bắn và chém giết nhau bằng súng, bằng dao, nhà cửa, thánh đường Hồi giáo, nhà thờ Kitô giáo bị đốt phá tan hoang. Theo thông báo của các bác sĩ và những người bảo vệ luật pháp thuộc tổ chức Human Rights Watch (bảo vệ nhân quyền), cuộc thảm sát 4 ngày ở thành phố Jos làm thiệt mạng 492 người, trong đó phần lớn là tín đồ Hồi giáo. Còn theo số liệu của cảnh sát, có 326 người chết và 313 người bị bắt giam. Báo This Day của Nigeria cho biết vụ thảm sát này đã làm cho gần 40 nghìn người của thành phố Jos mất nhà cửa⁴.

Cuộc xung đột sắc tộc - tôn giáo này đã gây ra một thảm họa nhân đạo quá lớn. Đây không phải là cuộc xung đột sắc tộc- tôn giáo đầu tiên xảy ra ở Nigeria trong thập kỉ qua. Riêng ở thành phố Jos trước đó đã xảy ra hai cuộc đụng độ tương tự.

Như đã nêu ở trên, thành phố Jos là thủ phủ của bang Plateau, nằm ở khu vực Vành đai Giữa thuộc miền Bắc Nigeria Hồi giáo, trong khi đó dân cư của thành phố đại đa số là người Kitô giáo. Năm 2001, những người Kitô giáo của thành phố này tỏ thái độ phản nộ trước việc một tín đồ Hồi giáo, ông Alkaji Muktar Mohammed, được bổ nhiệm làm điều phối viên địa phương của chương trình liên bang chống đói nghèo. Vậy là xung đột xảy ra và kết quả làm khoảng 900 người chết, cả tín đồ Hồi giáo lẫn tín đồ Kitô giáo.

Tiếp đó, trong 2 ngày tháng 11 năm 2008, cũng tại Jos, một cuộc xung đột nữa đã xảy ra làm gần 400 người chết. Nguyên nhân xảy ra xung đột là do kết quả cuộc bầu cử địa phương khi những người Hồi giáo và Kitô giáo ủng hộ các ứng cử viên khác nhau của họ.

Trong thảm họa lần này (tháng giêng năm 2010), chưa ai dám xác định cụ thể người phía nào khiêu khích trước. Theo một trong những nguồn tin, một số thanh niên Hồi giáo bị chọc tức và nổi giận đốt cháy một nhà thờ Kitô giáo làm chết 27 tín đồ Kitô giáo và sau đó cuộc thảm sát đã xảy ra. Còn theo một nguồn tin khác được nhà báo Mohammed Haruna công bố trên tờ The Nation, thì lỗi gây ra cuộc xung đột lại là những người Kitô giáo. Theo tờ báo này, những tín đồ Kitô giáo là người địa phương (indigenes) đã tỏ thái độ thù địch đối với ý định của một người Hồi giáo đến định cư (settler), là ông Alhaji Kabir Muhammad, khi ông này muốn dựng lại ngôi nhà của mình bị tàn phá trong cuộc xung đột năm 2008. Hình như, chính vì ngôi nhà này, chính vì người địa phương Kitô giáo không muốn sống chung với những người Hồi giáo tới định cư nên đã xảy ra tranh cãi và kết quả dẫn đến 4 ngày thảm sát đẫm máu.

Trên thực tế, rất khó có thể xác định chính xác nguồn gốc của cuộc xung đột, vì các bên đều đổ lỗi cho nhau. Nhưng qua những gì đã xảy ra, ta thấy rõ một điều: Cuộc thảm sát diễn ra rõ ràng

không phải từ nguyên nhân tôn giáo. Thảm kịch xảy ra không bắt đầu từ tranh cãi về thần học, không bắt đầu từ sự xúc phạm tình cảm tôn giáo hay từ những bức tranh biếm họa trên báo chí. Ở đây, qua những gì diễn ra ta lại thấy nó là một cuộc xung đột sâu sắc về sắc tộc - chính trị dưới vỏ bọc tôn giáo.

Abuji Kabir Mato, giáo sư đại học của thành phố Jos cho rằng, nguyên nhân của những cuộc xung đột chính là “sự khác biệt về kinh tế, sự thất vọng về chính trị và sự thờ ơ về xã hội”⁵. Theo lời vị giáo sư này, trong giai đoạn khủng hoảng kinh tế trầm trọng, người ta thường không nhìn vào nguồn gốc thực sự vấn đề của mình mà lại hành động định hướng vào những sự khác biệt rõ rệt nhất giữa các nhóm người và trong trường hợp này ở thành phố Jos, đó là những khác biệt tôn giáo.

Vậy ở thành phố Jos này, đó là những nhóm người nào và ai là người cảm thấy mình “bị chèn ép”?

Đối với bang Plateau, nhìn chung vấn đề người từ nơi khác tới, người đến định cư (settlers) là vấn đề thời sự. Đó là bộ tộc Fulani làm nghề chăn nuôi du mục và tộc người Hausa. Người Hausa chiếm đa số ở miền Bắc Nigeria. Họ đến định cư ở ạt ở bang Plateau vào đầu thế kỉ XX. Người Hausa là những thương gia và doanh nhân thành đạt. Các đại diện của tộc người Hausa sở hữu nhiều mỏ thiếc ở bang Plateau và vì vậy việc di dân của họ

đến bang này được thực dân Anh ủng hộ. Theo Tunde Fagbenle, phóng viên báo Nigeria Tribune, người Hausa đã áp đặt được những tộc người địa phương (indigenes) nói tiếng Hausa, nhưng chưa ép buộc được họ theo Hồi giáo, tôn giáo của người Hausa.

Trong suốt những năm 60 của thế kỉ XX, ở Nigeria đã xảy ra những cuộc nội chiến kéo dài. Một loạt các cuộc đảo chính liên tục xảy ra. Tháng 9 năm 1963, Ahmudu Bello, Thủ tướng người miền Bắc Nigeria tiến hành cuộc vận động Hồi giáo hóa Nigeria. Nhưng cuộc vận động này không thu được kết quả như mong muốn mà ngược lại nó còn làm sâu sắc thêm mâu thuẫn giữa các tộc người thiểu số với tộc người Hausa - Fulani. Năm 1966, Ahmudu Bello bị giết trong một cuộc đảo chính quân sự và sự kiện này trở thành tin mừng cho các khu vực dân tộc thiểu số. Tuy nhiên, các tầng lớp trên của Hồi giáo vẫn tiếp tục lãnh đạo các bang miền Bắc Nigeria và chỉ tới năm 1999, khi quyền lực chính trị ở Nigeria chuyển xuống miền Nam của những người Kitô giáo, thì nước này mới trở lại chế độ dân chủ sau 15 năm giới quân sự nắm quyền. Để đáp lại việc một người Kitô giáo được bầu làm Tổng thống Nigeria, Nghị viện của 12 bang miền Bắc đã thông qua những đạo luật mới nhằm tiếp tục Hồi giáo hóa nước này và vận động áp dụng luật Sharia. Hậu quả của hành động này đã dẫn đến sự đối đầu và

sự ngờ vực lẫn nhau giữa các cộng đồng sắc tộc - tôn giáo.

Về mặt kinh tế, cũng vào những năm 60 của thế kỷ XX, tại Nigeria đã phát hiện ra dầu lửa, còn các mỏ thiếc lúc đó đã không còn mang lại nhiều lợi nhuận nữa cho nước này. Những người Hausa năng động, tháo vát đã nhanh chóng chuyển sang lĩnh vực kinh doanh khác. Nếu như trước đó giữa những người Hausa Hồi giáo với những tộc người địa phương tồn tại một "sự phân công lao động" thì giờ đây họ buộc phải trở thành đối thủ cạnh tranh của nhau. Chính vì vậy mà mâu thuẫn gia tăng. Người Hausa cho rằng người địa phương, thí dụ như bộ tộc Berom, đang ghen tị với sự thành đạt và tài kinh doanh của họ. Còn người Berom lại phủ nhận điều này và cho rằng người Hausa lợi dụng sự ủng hộ về mặt chính trị của miền Bắc và muốn ép buộc người địa phương theo những luật lệ Hồi giáo của họ, trong đó có luật Sharia.

Hận thù được tích tụ lại ngày một nhiều. Một mặt, người địa phương thể hiện sự không hài lòng của họ đối với sự bành trướng kinh tế của người đến định cư, mặt khác, những người đến định cư lại tỏ rõ sự không hài lòng của họ đối với sự mất cân đối giữa ảnh hưởng kinh tế và ảnh hưởng chính trị của liên minh các bộ tộc Hausa - Fulani tại bang Plateau. Và thế là những cuộc xung đột đã nổ ra trong đầu thiên niên kỉ thứ ba này. Nhà cháy, máu đổ, còn Hồi giáo và

Kitô giáo đã trở thành dấu hiệu, ám hiệu để những người dân nhận biết đâu là “người của mình” và đâu là “người của họ” trong những cuộc thăm sát lẫn nhau một cách tàn bạo.

Nhưng thành phố Jos không phải là nơi duy nhất của bang Plateau xảy ra những cuộc xung đột giữa những người Hồi giáo và những người Kitô giáo. Báo chí Nigeria cho tới nay vẫn còn nhắc tới vụ thăm sát ghê người tại thị trấn Ielva. Ngày 2 tháng 5 năm 2004, các tín đồ Kitô giáo thuộc bộ tộc Tarok đã bao vây thị trấn Ielva, nơi chủ yếu là người Hồi giáo thuộc bộ tộc Fulani sinh sống. Vụ tàn sát này đã làm cho 660 người Hồi giáo bị thiệt mạng. Những người Tarok đã tấn công cả những bệnh nhân tại một bệnh viện của địa phương. Họ đã đốt 12 giáo đường Hồi giáo cùng 300 ngôi nhà, ép buộc các thiếu nữ người địa phương uống rượu, ăn thịt lợn rồi cưỡng hiếp và giết chết họ⁶.

Hai năm trước đó, những tín đồ Hồi giáo đã đốt nhà thờ tại thị trấn Ielva. Để trả thù, các tín đồ Kitô giáo đã tấn công các cơ sở sản xuất của những người thuộc bộ tộc Hausa trên toàn lãnh thổ của bang Plateau. Tiền do nhà thờ thu cho hoạt động truyền giáo đã được dùng vào việc mua vũ khí cho các vụ xung đột.

Theo nhận xét của hai nhà khoa học ở Trường Đại học Cambridge là Rojer Blench và Mallam Dendo, cuộc xung đột giữa bộ tộc Fulani làm nghề chăn nuôi với những cư dân làm nông nghiệp ở

bang Plateau lúc đầu chỉ thuần túy mang tính chất sinh hoạt hằng ngày⁷. Sự phát triển nông nghiệp ở bang Plateau dẫn tới việc những chủ trang trại địa phương phải khai khẩn những dải đất dọc theo các triền sông, nơi mà trước đó người Fulani chăn thả các đàn gia súc của mình. Ở các vùng nông nghiệp, những mâu thuẫn như vậy nếu được giải quyết ngay từ đầu thì nó sẽ được khắc phục rất nhanh và không để lại hậu quả nghiêm trọng. Nhưng ở đây, sự bất bình ngầm ngầm được tích tụ lại và dẫn đến những vụ lộn xộn ở các thành phố cũng như ở các vùng thôn quê, từ đó dẫn tới việc dùng dao búa để giải quyết mâu thuẫn.

Vụ thăm sát đầu tháng 3 năm 2010 vừa qua tại các làng Dogo Nahawa, Zot và Ratsat gần thủ phủ Jos của bang Plateau đã làm trầm trọng thêm những cuộc xung đột sắc tộc – tôn giáo được xem là không có lối thoát ở Nigeria. Hàng trăm người tiếp tục bị giết hại, khoảng 200 thanh niên bị bắt để thẩm vấn do bị nghi ngờ đã tham gia vụ thăm sát này. Theo Ikechukwu Wu Aduba, người lãnh đạo cảnh sát địa phương, trong số những người bị bắt, ngoài một số kẻ giết thuê, số còn lại đều tình nguyện tham gia các vụ bạo lực. Người này cho rằng, hiểm họa vẫn còn treo trên đầu những người còn sống sót ở các làng nói trên, vòng xoáy đốt nhà, giết người và trả thù vẫn chưa chấm dứt. Quả đúng như vậy! Theo nguồn tin của Đài phát thanh Nigeria được AFP dẫn lại, gần chục ngày sau đó, những người chăn gia súc theo Hồi giáo đã cải trang làm quân

nhân tấn công vào một ngôi làng của người Kitô giáo thuộc bộ tộc Berom ở bang Plateau, gần nơi xảy ra vụ thảm sát ngày 7 tháng 3 năm 2010. Hậu quả là ít nhất 13 người bị giết, phần lớn là phụ nữ và trẻ em.

Giới trí thức và nhà báo Nigeria cũng có chung nhận định như cảnh sát bang Plateau. Họ đều có chung nhận định rằng, những cuộc thảm sát tương tự có thể lặp lại bất kì lúc nào, nhưng không ai biết cần phải làm thế nào để ngăn chặn được bạo lực xảy ra. Có người thì kêu gọi cần phải khắc phục sự phân biệt giữa người địa phương với người đến định cư, có người thì lại cho rằng cần phải chia tách bang Plateau thành hai vùng, vùng của người Hồi giáo và vùng của người Kitô giáo.

Nhà báo Abdulmumuni Iynka Ajia lại cho rằng, tâm lí sợ hãi trước những người xa lạ là một bộ phận của trạng thái tâm thần của người dân miền Bắc Nigeria: “Bất kì người nào không thuộc về bộ tộc của anh thì người đó luôn suy nghĩ tìm cách tiêu diệt anh”. Ajia đã nêu ra một số trường hợp khi những tin đồn bình thường đã kích thích con người hành động. Thí dụ, tại bang Bauchi vào năm 1993, đang đêm các sinh viên người Kitô giáo nghe thấy tin người Hồi giáo đang chuẩn bị giết họ, thế là họ chạy vội ra khỏi kí túc xá; cũng trong lúc đó, các sinh viên người Hồi giáo ở trong kí túc xá đã mất ngủ cả đêm ngồi chờ sự thảm sát từ phía những người Kitô giáo⁸.

Những sự kiện đang diễn ra hiện nay ở bang Jos của Nigeria khẳng định rằng, ngọn lửa hận thù bùng cháy hoàn toàn do những tin đồn điên rồ. Những người Kitô giáo kêu gọi không mua thực phẩm của những người Hồi giáo bởi vì những người Hồi giáo hình như đã bỏ thuốc độc vào những thực phẩm đó. Hay một tin đồn khác. Có ai đó nói với những người Hồi giáo rằng Thống đốc bang Plateau (là người Kitô giáo) đã ra lệnh đóng đường ống dẫn nước của những người thuộc bộ tộc Hausa. Thế là hậu quả khủng khiếp đã xảy ra. Hàng trăm người bị giết, hàng nghìn người mất nhà cửa.

Với một giọng cay đắng, nhà báo Abdulmumuni Iynka Ajia nhận xét: “Lục địa của chúng tôi đã từng bị người châu Âu cưỡng bức, nhưng hiện nay chúng tôi lại tự cưỡng bức chính mình. Được nguy trang bởi sắc tộc và những tôn giáo ngoại nhập, người dân châu Phi đang gây ra cho mình một nỗi đau chưa từng thấy và đang tiêu diệt chính mình”⁹.

Và như chúng ta đã thấy, tình hình nóng bỏng không chỉ ở bang Plateau. Tại thủ đô Abuja của nước này, cuộc tranh giành quyền lực đang nóng lên từng ngày giữa quyền Tổng thống Goodluck Jonathan mới lên nắm quyền với Tổng thống Amaru Yar'Adua bị bệnh nặng không thể tiếp tục cai quản đất nước. Đất nước Nigeria vẫn tiếp tục trong vòng xoáy bạo lực dưới vỏ bọc sắc tộc - tôn giáo, như chính người Nigeria đã nhận xét.

Chú thích:

¹ Xem: Đỗ Trọng Quang, Quan hệ giữa tôn giáo và sắc tộc ở Nigeria. Tạp chí Nghiên cứu Tôn giáo, số 8 - 2007, tr 40 – tr 48.

² Từ điển bách khoa Việt Nam, Hà Nội, Nxb Từ điển bách khoa, tr 3, tr 278; và Đỗ Trọng Quang, bđd., tr 46.

³ Thanh niên online. *Nigeria sống chung với bạo lực*. [Http:// www. Thanhvien.com.vn/news/3/18/2010](http://www.thanhvien.com.vn/news/3/18/2010).

^{4,5,6,7,8,9} [http:// religion.ng.ru/problems/2010-02-03/6- machete.html](http://religion.ng.ru/problems/2010-02-03/6-machete.html)